

Ko e 'uhinga 'o e Reform of Vocational Education (Liliu 'o e Ako Vokāsió) ki he kau ako Pasifíki

Kuo fakahā 'e he Pule'angá 'a 'ene palani ke kamata'i ha fa'unga fakaako vokāsió mālohi mo tu'uloa. 'E tokoni eni ki hono fakalelei'i 'o e ngaahi taukei mo e pōto'i 'a e kakai Nu'u Sila kotoa pē 'o tatau ai pē pe ko e hā honau puipuitu'á pe ko e fē 'a e tu'unga 'oku nau 'i ai 'i he 'enau akó pe halanga ngāué, pea 'e tokoni eni ki ha fa'unga faka'ekonōmika tupulaki.

'Oku lahi 'a e feliliuaki 'i he māmani fakaengāué, pea 'oku fiema'u 'a e ako vokāsió ke liliu ke ne kei mu'omu'a pē 'i he ngaahi liliu ko 'ení. 'E hoko ha fa'unga ako vokāsió fā'ūtaha mo mālohi ke tokoni ki hono faka'au-ki-mu'a 'a e tu'unga lelei 'o e mo'ui 'a e kakai kotoa 'o Nu'u Silá pea pou pou ki ha tupulaki faka'ekonōmika 'oku ngāue lelei ma'á e tokotaha kotoa pē.

'Oku taau ke faitokonia 'a e ngaahi vāhenga kotoa pē ke nau ma'u ha ola lelei. 'Oku tau ma'u 'a e faingamālie tā-tu'o-taha ko 'eni 'i he mo'ui ke tau fa'u ai ha fa'unga fakaako 'okú ne fakamafeia ha ako ngāue mo ha ako fakavāhenga 'a ia 'oku 'i ai hano taumu'a-tu'upau hokohoko tatau fakafonua pea 'okú ne liliu ke fe'unga mo e ngaahi lakanga ngāue 'o e 'aho ní mo e kaha'ú. 'E mātu'aki mahu'inga 'a ho'o lau 'e 'omai ki hono fo'u 'o e fa'unga fakaako fo'ou pea 'e kei hokohoko atu 'eni 'i he lolotonga 'o e liliu 'e fakahokó.

Ko ha fa'unga ako vokāsió pē 'e tahá te ne:

'oatu ki he kau ako hono kotoa pē 'a e ako mo e ako ngāue 'oku nau fiema'u ki he ngāue'angá

fakamu'omu'a 'a e kau ako ko ia 'oku 'ikai tokangaekina lelei 'e he fa'unga fakaako lolotonga, tautautefito ki he kau ako Maulí, Pasifíki, kau faingata'a'ia fakaesinó pea mo e kakai 'oku 'i he tu'unga mā'ulalo 'a 'enau tu'unga fakaako kimu'á

'oatu ki he ngaahi ngāue'angá ha kau ngāue kuo nau ma'u taukei pea nau mateuteu ke nau ngāue 'i he ngaahi vāhenga kotoa 'o Nu'u Silá

'oatu ki he ngaahi tafa'aki fakaengāué (industry) ke nau takimu'a 'i hono fakapapau'i 'oku taukei fe'unga 'a e kau ngāue 'a Nu'u Silá ki he ngaahi fiema'u 'o e 'aho ní pea mo e ngaahi 'amanaki 'o e 'apongipongi

Ko e 'uhinga 'o 'eni kiate koé

- » 'I he taimi ní, 'e 'ikai ke fakahoko 'e he liliú ia ha liliu kiate koe.
- » 'E lōloa 'a e taimi 'e fakahoko ai 'a e ngaahi liliú pea ko e nga'unu atu ki ai 'e leva'i lelei ia.
- » 'Oku lava ke ke lēsisita atu ki he ako vokāsió 'o hangē pē ko ia 'oku angamaheni'akí, 'o kau ki ai 'a e ngaahi polokalama 'oku lele 'i he ngaahi laui ta'ú (multi-year programmes).
- » Te ke kei lava pē 'o hokohoko atu 'a ho'o akó 'o 'ikai uestia ia.
- » 'I he kaha'ú, 'e 'i ai 'a e ngaahi fakalelei 'e fakahoko 'i ho'o a'usia fakaakó, 'o kau ki ai 'a e:
 - o toe tu'u lelei ange 'a e sekitoa akó
 - o ngaahi halanga ako 'oku toe mahino lelei ange pea toe faingofua ange 'a hono fononga'ia 'i ho'o palani atu ko ia ki ha ngaahi taukei mo e pōto'i fo'ou, 'i ha'o toe ako ngāue pe toe fakalelei'i ho'o ngaahi taukei ki he ngāue
 - o toe lahi ange 'a hono ma'u atu 'o ha ako-funga-ngāue (on-the-job learning) lelei mo ha ngaahi fehokotaki'anga lelei ki he ngaahi ngāue'angá 'o tānaki fakalahi atu ia ki he taimi nofo-meí-he-ngāue ke akó (off-the-job study)
 - o malava ke fenga'unuaki holo meí he ako funga-ngāue pea mo e nofo-meí-he-ngāue ke akó mo e ako 'i he 'initaneti, pea mo e toe faingofua ange 'a e fehikitaki atu ki ha vāhenga kehe ange 'i Nu'u Sila.

fakapapau'i 'oku 'i ai ha ngaahi kautaha fakahoko ako (providers) feongoongoi, ngaofengofua, fakatupu 'ilo fo'ou mo tu'uloa 'i he ngaahi vahenga kotoa 'o Nu'u Sila

langa hake 'a e ongoongo lelei 'o Nu'u Silá 'i tu'apule'anga ko ha feitu'u lelei ia ki he akó

taliui ki he ngaahi fiema'u fekau'aki mo e ngaahi 'ulungāanga tukufakaholo 'a e kau akó 'i he ngāue'angá pea 'i he ako'angá, tautautefito ki he kakai Maulí mo e Pasifiki

tokoni'i 'a e toutupú ke faingofua ange 'enau fenga'unuaki holo meí he ako kolisí ki ha ngaahi ngāue lelei 'oku 'i ai ha ako ngāue pe ko ha ako tu'unga mā'olunga mo kaungatonu ki he ngāue 'i he 'initanetí pe 'i ha ako'anga

poupou ki he kakai kotoa pē ke nau kei ngāue 'aki hono fakapapau'i 'oku nau ma'u ma'u pē ha ngaahi taukei fo'ou mo hōhoa-tatau mo ia 'oku fiema'u 'e he ngaahi ngāue'angá 'o fou 'i ha toe ako ngāue, hiki hake 'o e tu'unga taukei (upskilling) pea mo e toe ako fo'ou ki he tu'unga taukei (reskilling)

tokoni ki he whānau/kāingá 'aki 'a hono fakapapu'i ko e tokotaha kotoa pē 'i he fāmilí 'a ia 'okú ne lava 'o ngāue totongi te ne lava 'o ngāue, 'o a'u pē ki he kei hoko atu 'a 'enau ako ki ha 'ilo fo'ou ke tokoni ke nau nga'unu atu ki ha ngaahi ngāue 'oku toe tu'unga lelei ange.

Ko e me'a kuo tu'utu'uni 'e he Pule'angá

Ko e Liliu 'o e Ako Vokāsió 'e lava 'o ako 'i ai 'a e kau akó ki ha ngaahi faka'ilonga fakaako 'oku 'oatu 'i he tapa kehekehe 'o Nu'u Silá, 'o toe pau ange 'a e mahino 'oku a'usia 'e he ngaahi faka'ilonga fakaakó ni 'a e ngaahi tu'unga kuo tali 'e he ngaahi tafa'aki fakaengāué, pea mo 'i he tu'unga mā'olunga 'a honau ako'í mo e tokoni fakaako (learning support) 'oku 'oatú.

Ko e ngaahi liliu lalahi na'e fakahā 'e he Minisitā Akó 'i he 'aho 1 'Aokosí ko e:

1. *Fokotu'u 'o ha ngaahi Workforce Development Councils (WDCs pe Ngaahi Kōsilio ki hono Langa mo Fakalalakaka 'o e Kau Ngāué):* 'Oku fakafuofua ki he ngaahi sino 'e fā ki he fitu 'a ia 'e tatakí 'e he ngaahi tafa'aki fakaengāué, ke 'oange ki he ngaahi tafa'aki fakaengāué 'a e lakanga fakataki 'i he kotoa 'o e ako vokāsió.
2. *Fokotu'u 'o ha Regional Skills Leadership Groups (RSLGs pe Ngaahi Kulupu Taki Fakavāhenga ki he Ngaahi Taukei):* 'E 'oatu 'e he ngaahi RSLG ha fale'i felāve'i mo e ngaahi taukei 'e fiema'u 'e honau ngaahi vāhengá ki he Tertiary Education Commission, ngaahi WDC, pea mo e ngaahi kautaha fakahoko ako vokāsió.
3. *Fokotu'u 'a e Te Taumata Aronui:* Ko ha kulupu ke tokoni ki hono fakapapau'i 'oku ho'ata meí he Liliu 'o e Ako Vokāsió 'a e tukupā 'a e Pule'angá ki he ngaahi fengāue'aki fakataha 'i he vaha'a 'o e kakai Maulí mo e Kalauní.
4. *Fokotu'u 'o ha New Zealand Institute of Skills & Technology (the Institute pe ko e 'Apiako 'a Nu'u Sila ki he Ngaahi Taukei & Tekinolosía):* Ko ha fehokotaki'anga fā'ūtaha, tu'uloa fakapule'anga 'o ha ngaahi ako'anga vokāsió fakavāhenga 'oku ma'u ngofua, 'o ne fakatahataha'i 'i ai 'a e ngaahi 'apiako fakatekinolosia mo e ngaahi politeki 'e 16 'i he lolotonga ní (ITPs).
5. *Fakahiki atu 'a e lakanga poupou 'o e ngaahi kautaha ako-funga-ngāue 'a e ngaahi tafa'aki fakaengāué (industry training organisations pe ITOs) ki he ngaahi kautaha fakahoko akó:* 'E poupou atu 'a e Institute pea mo e ngaahi kautaha fakahoko ako kehé ki he ngaahi ako-funga-ngāue 'o hangē ko e ngaahi polokalama ako ngāue 'i he malumalu 'o ha kau ngāue 'osi ma'u tikite (apprenticeships) pea mo e akoako-ngāué (traineeship) pehē foki ki hono 'oatu 'o e ako mo e ako ngāue 'i ha ngaahi fai'anga ako ma'a kinautolu 'oku nofo-meí-he-ngāué ke akó, ke a'usia ai ha fehokotaki molemole 'i he vaha'a 'o e ngaahi fai'anga akó pea toe fehokotaki lelei foki ki he ngaahi fiema'u 'a e ngaahi tafa'aki fakaengāué.

6. *Fokotu'u ha ngaahi Centres of Vocational Excellence (CoVEs pe Ngaahi Senitā ki he Tu'unga Laulōtaha 'i he Ako Vokāsió).* 'E fakatahataha'i 'e he ngaahi CoVE 'a e Institute, ngaahi kautaha fakahoko ako kehé, WDC, kau mataotao 'i he ngaahi tafa'aki fakaengāué, pea mo e kau taaimu'a 'i he fakatotoló ke nau fakatupulekina 'a hono ako'i 'o ha ako vokāsió laulōtaha pea mo nau fe'inasi'aki 'i ha silapa mo ha ngaahi fa'u polokalama ako tu'unga lelei 'i he kotoa 'o e fa'unga fakaakó.
7. *Fakafā'ūtaha'i 'a e fa'unga fakapa'anga ki he ako vokāsió:* 'E ngāue atu 'aki ha fa'unga fakapa'anga fā'ūtaha ki he ngaahi ako kotoa pē 'oku fakahoko me'i he ngaahi kautaha fakahoko akó pea mo e ako-funga-ngāué 'i he tu'unga fakaako setifikeití mo e tipilomá 'i he lēvolo 3 ki he 7 ('ikai kau ki ai 'a e ako mata'itohi) pea mo e ngaahi ako ngāue kotoa 'a e ngaahi tafa'aki fakaengāué (industry training).

Ko e hā leva 'a e 'uhinga 'o 'eni kiate koe?

'E hoko 'a e ngaahi liliú 'i ha vaha'a taimi lōloa pea 'i he lolotonga 'o e nga'unu ki ai te mau ngāue ke fakapapau'i ko e fa'unga fakaako fo'ou 'oku fakakau mai ki ai 'a e kakai Pasifikí pea mo e kau ako me'i he ngaahi puipuitu'a kotoa pē. 'Oku lava ke hoko atu ai pē 'a ho'o lēsisita atu ki he ako mo e ako ngāue vokāsió 'o hangē pē ko ia 'oku angamaheni'akí, 'o kau ki ai 'a e ngaahi polokalama 'oku lele 'i he ngaahi laui ta'ú (multi-year programmes). Te ke lava 'o hokohoko atu pē 'a ho'o akó 'o 'ikai ha fakafe'ātungia ki ai pea, 'i he 'ene tu'u ki he kaha'ú, te ke ala kamata fanongo ai ki he anga 'o ha toe lelei ange 'a e faifatongia atu 'a e fa'unga fakaakó ma'á e kakai Pasifikí.

'E kei hokohoko atu pē 'a e polokalama Fees Free (Ako Ta'etotongi) 'i he ako mā'olunga ange 'i he ako kolisí (tertiary education), fakataha mo e tokoni fakapa'anga 'oku ma'u atu 'i he StudyLink.

'I he kaha'ú, 'e 'i ai 'a e ngaahi fakalelei 'e fakahoko 'i ho'o a'usia fakaakó. 'E kau lelei ange 'a hono toe fakafā'ūtaha'i ange ko ia 'o e fa'unga fakaakó ki he kau ako Pasifikí, ki honau ngaahi fāmilí mo e komiunitií, he ko kinautolu na'a nau fakahā mai lolotonga 'o e taimi kumi fakakaukau ki he ngaahi liliú 'oku nau sai'ia ange ke nau ngāue totongi ke tokoni ki honau ngaahi fāmilí, 'i ha'anau ako taimi kakato.

'E toe lahi ange 'a hono fakafaingamālie'i atu 'o ha ngaahi fokotu'utu'u ki ha ako-ke-hoko-atu-ki-ha-ngāue'anga (education-to-employment) 'o fakatokanga'i 'i ai 'a e lakanga mahu'inga 'o e ngaahi komiunitií 'i he 'enau pou pou ki he ola lelei 'a e ako 'a e kau ako Pasifikí pea ma'u 'i ai 'a e ngaahi faingamālie ke fakahoa 'a e tokoni fakaakó ki he ngaahi taukei, 'ilo mo hono mahino'i 'o e ngaahi me'a 'oku fakamahu'inga'i 'e he kakai Pasifikí mo honau ngaahi tukufakaholó.

'E langa hake 'a e fa'unga fo'ou me'i he ngaahi me'a 'oku lolotonga ngāue lelei ma'á e kau ako Pasifikí pea 'e fakai'ia 'e he fa'unga fakapa'anga fo'ou 'a e ngaahi kautaha ako vokāsió ke fakama'unga 'a 'enau tokangá 'i he ngaahi fiema'u 'a e kakai Pasifikí.

Ko e ngaahi liliu ki he ako vokāsió 'e 'uhinga ia 'e toe tu'u mālohi ange 'a e ngaahi 'apiako tekinolosiá mo e ngaahi politekí 'i he ngaahi tapa kotoa 'o Nu'u Silá. 'E toe faingofua ange 'a e hū atu, hono fononga'ia, pea mo hono mahino'i 'o e ngaahi halanga akó 'i ho'o feinga ke ako ha ngaahi taukei mo e pōto'i fo'ou, 'i ha'o toe ako ngāue pe toe hiki hake 'a ho'o ngaahi taukei ki he ngāué.

'I ho lakanga ko e tokotaha ako, akoako ngāue 'i he ngāue'angá pe ako ngāue me'i ha kau ngāue 'osi ma'u tikite, te ke ma'u atu ha ngaahi ako-funga-ngāue tu'unga lelei pea mo ha ngaahi fehokotaki'anga lelei ki he ngaahi ngāue'angá, 'o tānaki atu ia ki he ako 'oku fakahoko 'i he ngaahi ako'angá. Te ke malava ke fenga'unuaki holo me'i he ako funga-ngāué, nofo-me'i-he-ngāué ke akó, mo e ako 'i he 'initaneti, pea mo toe faingofua ange ha'o fehikitaki atu ki ha vāhenga kehe ange 'i Nu'u Sila.

Ko e hā 'a e me'a 'oku hoko mai 'i heni?

'E fokotu'u ha kulupu fale'i 'a kinautolu 'oku 'i ai ha'a nau kaunga ki he ako vokāsió (stakeholder advisory group) ke tokoni ki hono fakapapau'i 'oku fakahoko 'a e founa lelei tahá (best practice) 'i he fengāue'aki hokohoko mo e kakai 'oku nau kaunga ki he ako vokāsió, 'o kau ki ai 'a e kau ako Pasifikí, honau ngaahi fāmilí mo e komiunitií, ke tokoni ki hono fakafuo 'a e ngaahi fakalalakala 'oku kei hoko atu 'i he fa'unga fakaako vokāsió fo'ou.

Kapau 'okú ke fiema'u ke mau 'oatu hangatonu 'a e ngaahi ongoongo fakamuimui tahá, kātaki 'o lēsisita mai ki ha fakamatala lahi ange pea te mau 'oatu ha ngaahi ongoongo hokohoko, ngaahi fakamatala felāve'i mo e ngaahi liliu kuo hokó, pea mo e founga 'o ha'o kau mai 'i he hokohoko atu 'a e ngāue 'oku fakahokó.

[Lēsisita mai ki he 'emau tohi fanongonongo ki he ngaahi ongoongo fakamuimui.](#)

Ki ha fakamatala lahi ange ki he Liliu 'o e Ako Vokāsió (Reform of Vocational Education), pea mo e ngaahi tohi fakamatala kakató, 'o kau ki ai mo e tohi fakamatala 'What the Reform of Vocational Education means for students' ('Ko e 'uhinga 'o e Liliu 'o e Ako Vokāsió ki he kau ako Pasifiki'), kātaki 'o vakai ki he [Talanoa ki he Akó - Education Conversation.](#)